

Mezőség redivivus

Varga Sándor: *Változások egy mezősegi falu tradicionális tánckultúrájában*. Kolozsvár, Hagyományok Háza – Kriza János Néprajzi Társaság. 2023. 294. old. (Dissertationes Ethnographicae Transylvanicæ)

Többéves várakozás után végre kezünkben foghatjuk Varga Sándor közel harmincéves kutatásának eredményét, melyben egy mezősegi falu, Visa tánckultúrájának 20. századi változásait követi nyomon. A könyv alapját az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2012-ben megvédett doktori disszertációja adja. A szerző kutatásai, amint írja, „főleg a táncnak, a tánckultúrának a társadalomban, az emberi életben betöltött szerepére vonatkoznak.” (20. old.) Munkájában Visa tánckultúrájára mint egy folyamatosan változó rendszerre tekint a politikai, gazdasági, ökológiai és társadalmi változások tükrében.

A kötet első három fejezete az alapvetően meghatározó tudományos megközelítéseket tartalmazza, majd a terep, Mezőség és szorosabban Visa földrajzi és történeti bemutatását, ezt követően pedig a helyi társadalom általános jellemzését és néprajzi ismertetését találjuk. A könyv végén négy kulcsfejezetben összegzi kutatásainak eredményeit, melyben a terület határainak és mikrorégióinak meghatározására is vállalkozik.

A kötet részletes ismertetése előtt hadd említsek egy személyes visszaemlékezést, amely bár nem tartozik szorosan a tárgyhoz, mégis adalékként szolgálhat. Jómagam

a Szegedi Tudományegyetem hallgatójaként kísértem végig a szerző disszertációjának utolsó simításait, majd annak védését. Oktatói tevékenységébe gyakran építette bele visai tereptapasztalatait és élményeit. Ezek a beszámolók, történetek és benyomások számos esetben inspirálták hallgatóit, s hatásuk az őt követő, túlzás nélkül mondható: általa kinevelt generáció pályafutásában jól nyomon követhető.

A szerző 1993. óta zajló kutatása során számos társadalomtudományi módszert kipróbált és alkalmazott a terepen, amelyek a teljes kutatást tekintve jól kiegészítették egymást. A módszertani részből, valamint már a könyv elején található köszönetnyilvánításból is szembetűnővé válik a kutatási terep és az ott élőkkel való rendkívül szoros kapcsolat, a nagyfokú tisztelet irányukba.

Varga kutatása jól illeszkedik napjaink társadalomtudományi megközelítéseihez, melyek alapján a részvételiség, a bevonás és bevonódás kulcsfontosságú mozzanatoknak bizonyulnak. Magyarán arról van szó, hogy a kutatásokban az adatközlők a kifejezéssel ellentétben vagy éppen kiegészítve azt nem csupán az adatok közlőiként vannak jelen, hanem a kutatás egyéb területein is aktív résztvevőként, hozzászólóként, alakítóként jelennek meg. Varga

kötete jól illusztrálja ezt, hiszen, ahogy írja, több adatközlőjének is megmutatta könyvét a megjelenés előtt, akik megismerhették és alakíthatták annak tartalmát. Ehhez a szemlélethez szervesen hozzátartozik az is, hogy a visai táncokat és azok változását a szerző a helyi értékrendszeren és *szemüvegen* át is kívánta értelmezni.

A változást vizsgálva az akkulturáció, a globalizáció és a modernizáció a három fő kérdés, amely előkerül az értelmezés során. Hiszen, ahogy Varga is vallja, a kultúra és a társadalom folyamatosan változik, soha nem tekinthetünk rá változatlan jelenségként. Könyvének elméleti hátterébe beépítette a funkcionalista szemléletet, hiszen ebben jelenik meg legerőteljesebben a kultúra és a társadalom rendszerként való működése, ezzel együtt pedig a különböző részeinek az egymáshoz való viszonyulása. A könyv további tartalmát ismervé érthető, hogy az elméleti megközelítés taglalása a továbbiakhoz viszonyítva kissé rövid, szívesen olvastam volna még részletesebb áttekintést a fenti három fogalomról és azok szorosabb és tágabb kontextusáról.

Üdvözlendő, hogy bár a fő területi fókusz egyetlen falura, Visára koncentrált, azonban mind a kutatás, mind a változások nyomon követésének háttere egy egész régiót, Mezőséget foglalja magában. Mindez szervesen hozzájárul a településen történt szociokulturális változások minél pontosabb megértéséhez.

A történeti felvezető fejezetben a Mezőséget részben vagy teljes egészében érintő történelmi változások ismertetését olvashatjuk, amely amellett, hogy megfelelő alapot szolgáltat Varga kutatásainak, az általa vizsgált változások is egy hosszabb folyamatba illeszkednek bele, kikerülve ezáltal azt az esetleges buktatót, hogy kimerült társadalmi jelenségekké válnak.

Kalotaszeg mellett talán kijelenthető, hogy a Mezőség tekinthető egy igen sokak által kedvelt, népszerű kutatási és gyűjtési

régióknak, kiemelt tájnak, szemben például a Maros-Küküllő mentével. Ennek okaira itt most nem térnék ki, Varga kötetében is számos utalást találhatunk erre. A Mezőségről született földrajzi, társadalmi, gazdasági és történeti írások nagy száma, valamint a táncművelésben betöltött kiemelt szerepe miatt könnyen beleeshetünk abba a hibába, könnyen gondolhatunk úgy e régióra, hogy minden részletét ismerjük, nem tud már számunkra újat adni. E gondolat téves voltát igazolja Varga kötete is, hiszen a benne feltárt gazdasági és kulturális összefüggéseket ezidáig nem ismerhettük.

Ha ez a szöveg most egy opponensi bírálat lenne, akkor úgy folytatnám, hogy a könyvben található történelmi, gazdasági és tájékológiai változásokat ismertető rész mutatja a diszzerens megfelelő szakirodalmi ismeretét és tájékozottságát a témában. Az egész kötet ismerete után azonban e részletes szakirodalmi összefoglaló jóval nagyobb jelentőséggel bír, mint azt első olvasatra gondolnánk. Ugyanis ez a fejezet és az itt olvasható történelmi folyamatok azok, amelyek kontextusba helyezik Varga gyűjtéseit és megvilágítják a táncművelésben tetten érhető változások hátterét és okait.

A társadalmi viszonyokról szóló részben olvashatjuk a Mezőség építészeti jellemzőit, valamint a viseletkutatások eredményeit is. Az előző átfogó táji és történeti áttekintés után az itt szereplő tudományterületek ismertetése a teljes képhez viszonyítva némelyest elnagyolt. Mondhatnánk, hogy az interetnikus kapcsolatok sokszínűségének bemutatása indokolja ezt a tömör összefoglalót, azonban az előzőek részletessége után itt hiányérzet marad az olvasóban.

Kutatásaiban nemcsak magyar, hanem román, szász és cigány adatokat is gyűjtött, amely mutatja Mezőség és megköckázatom, hogy egész Erdély etnikai sokféleségét. Ezt a megközelítést a teljes kötetben igyekszik végigvinni, külön érdekes volt

olvasni, hogy a tánckultúra vonatkozásában mely településeken lehetett elválasztani egymástól a román és a magyar táncokat, s melyeknél nem lehetséges a szétszalázásuk a szoros együttélés következtében.

A szerző Pávai István népzeneire vonatkozó legújabb adatait számba véve, valamint új, énikus szempontok alapján tovább finomítaná a Martin György által felállított Mezőség belső határait. Kutatásai alapján egy 23 faluból álló palatukai tánckörzetet határoz meg, melyet eddig a tánc kutatás nem kezelt külön területként.

Varga Sándor saját, harmincéves kutatásának eredményeit a *Változások a visai táncszervezésben és a Változások a visai tánckészletben* című fejezetekben összegzi. Érdeemes megemlíteni a megfelelő arányban szereplő interjúrészleteket, amelyek jól alátámasztják a tánckultúrára vonatkozó változásokat. E két fejezet többek között végigmegegy a táncalkalmakon, azok szervezőin, a *kezeseken*, a táncot kísérő zenekari változásokon, a tánckészletben bekövetkezett változásokon egyaránt. E harmincéves kutatás elején a szerzőnek még lehetősége nyílt interjút készíteni az akkori idősgeneráció tagjaival, akik feltehetően a 20. század elejére vonatkozó információkat, történeteket is meg tudtak osztani, el tudtak mesélni, tehát kis túlzással kijelenthető, hogy e munkát folytatva Varga Sándornak sikerült az emberi emlékezés adta kereteken belül az egész múlt századi tánckultúrát rekonstruálni.

Varga Sándor kötetének lényegi, összefoglaló fejezetét a kötet végén található *Változó kontextusok – változó tánckultúra* címmel olvashatjuk, itt teljesedik ki a kötet fő mondanivalója. Itt érthetjük meg igazán, hogy a társadalmi, tájökológiai és történeti változások milyen módon hatottak a tánc- és zenekultúrára.

Varga példaként hozza fel a 19. századra jellemző botos táncokat, amelyek a gazdálkodási forma megváltozásával

együtt alakulnak át, szorulnak vissza. Számos ilyen és ehhez hasonló összefüggést mutat be a régiót érintő társadalmi, gazdasági és kulturális változások között. A 20. században a Mezőséget erőteljesen érintő arányosítási folyamat következtében számos olyan példát mutat be, amely átalakította a tánc- és zenekultúrát, vagy annak legalábbis egyes részeit (pl. külön szervezett *gazdatánc* és *szegénytánc*). Ebben az egységben kap értelmet és jelentőséget a kötet első szakaszában olvasható rendkívül részletes történeti és gazdasági fejezet, hiszen itt kerülnek kontextusba, és itt látjuk azok tánckultúrára gyakorolt hatását.

Egyik fontos következtetése, hogy a „belső-mezőségi falvak zenei- és tánckultúrájában a változások a terület elzártsága, kevésbé polgárosult mivolta miatt meglehetősen lassan zajlott le.” (233.) Aligha becsülhetjük túl ennek a mondatnak a fontosságát, hiszen bár tudományos közhangulatú kezeljük gyakran az ilyen jellegű kijelentéseket, azonban Varga könyvében szisztematikusan követhetjük végig e mondat jelentés- és igazságtartalmát, és láthatjuk az egész folyamatot, nemcsak a kontextusából kiemelt végeredményt.

Kevés olyan írás látott eddig napvilágot, melyben a kutatók és a táncművelési érdeklők és gyűjtők terepre gyakorolt hatását vizsgálták volna. Bár Varga könyvének fókuszában sem e hatásvizsgálat ismertetése áll, azonban a mezőiségi tánckultúrában lezajló változások számbavétele során nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy az egyik legkedveltebb és legtöbb gyűjtőt vonzó területről van szó. A szerző az 1970-es–80-as évek változási folyamataként írja le, hogy az idősebb generáció válik a hagyományos tánckultúra ismerőivé, míg a fiatalok a modern kultúra elemeit ismerik és gyakorolják. Helyesen látja, hogy e szakadék elmélyítését erősítik a táncfolklorisztikai kutatások és a táncművészet érdeklődés, hiszen a hagyományos kultúrára való

fókuszálás okán az idők tudásának egyfajta konzerválása történt meg, és történik mind a mai napig.

Az *Epilógus*ban olvasható jövőbeli célok és tervek jól láttatják, hogy az itt megjelent könyv tartalmát adó kutatásban még számos olyan néprajzi, táncfolklorisztikai és -antropológiai téma megjelent, amelynek feldolgozására és publikálására csak biztathatom a szerzőt. A Varga Sándor mezőszéki kutatásait összefoglaló kötet sokat váratott

magára, bár egyes részletei már önálló tanulmányok formájában korábban megjelentek. Ennek ellenére az elmúlt harminc év során a szerző által megszerzett ismeretek átformálhatják, árnyalhatják a Mezőségről kialakított képünket, azaz joggal várható, hogy e kötet kiállja majd az idők próbáját és megkerülhetetlenné válik a régió tánckultúrája iránt érdeklődők számára.

PÁL-KOVÁCS DÓRA